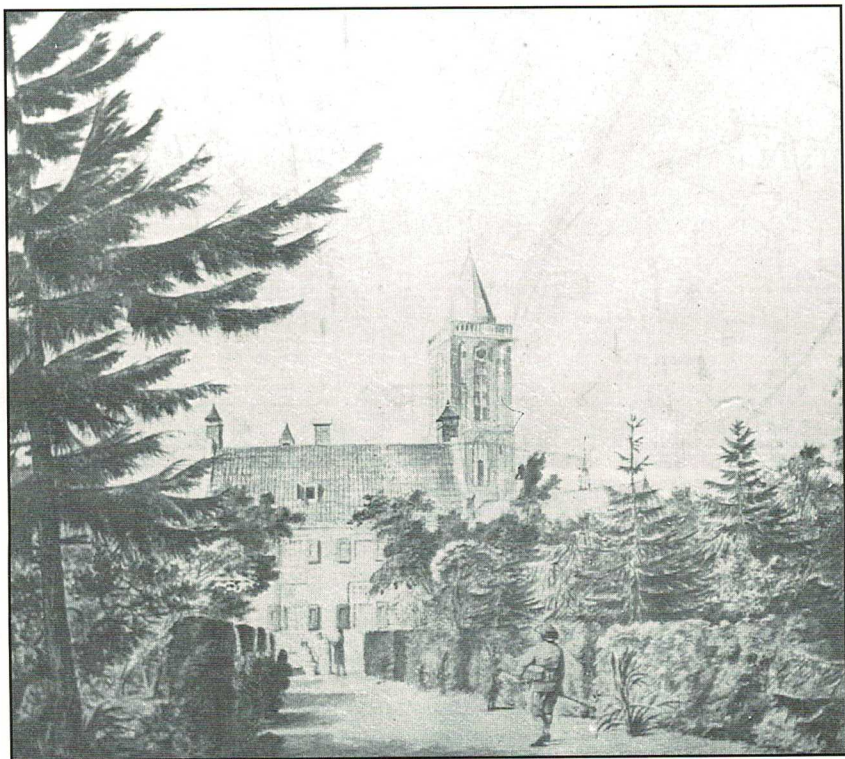

VAN ZOYS TOT SOEST

TIJDSCHRIFT VAN DE
"HISTORISCHE VERENIGING SOEST"

VAN ZOYS TOT SOEST / 28e jaargang nummer 4

Foto omslag: Aquarel van de hervormde kerktoeren en pastorie, geschilderd door Cornelis de Kruijff, het oudst bekende dorpsgezicht van Soest in kleur. Te zien zijn o.a. ds Wouterus Gijsbertus van de Broek, zijn vrouw en zijn schoon-moeder. Doordat Van den Broek in 1814-1817 in Soest stond is de aquarel vrij nauwkeurig te dateren.

Historische Vereniging Soest

Opgericht 8 mei 1980.

Bestuur:

Voorzitter	: W.P. de Kam, Emmalaan 3 wim.de.kam@wolmail.nl	(035-5880048)
Secretaris	: J.E.J. Hilhorst, Plasweg 57a johhilh@wanadoo.nl	(035-6018639)
Penningmeester	: P. Kuijpers, Nassaulaan 8 pkuijpers@12move.nl	(035-6013060)
Overige leden	: R.P. van Dorresteyn, Kolonieweg 6a r.v.dorresteyn@planet.nl J.E.J. Hilhorst, Plasweg 57a johhilh@wanadoo.nl R.H. Kruiswijk, Specht 17 kruiswyk@wanadoo.nl Mevr. J.M. van de Poll, Reigerpad 54 jmvdpoll@tiscali.nl W. Routers, Cimbaal 19 routers@wanadoo.nl F.J.M. Stokhof de Jong, Korte Kerkstraat 1 stokhof-dejong@planet.nl P. v.d. Weij, P.C. Hooftlaan 34 petervanderweij@tiscali.nl	(035-6030234) (035-6018639) (035-6011084) (035-6017065) (035-6010169) (035-6090833) (035-6015779)

Redactiecommissie : J.E.J. Hilhorst, W.P. de Kam, W.C.J.M. Peters

Redactie-adres : Plasweg 57a, telefoon: 035 - 6018639

E-Mail: johhilh@wanadoo.nl

Homepage : www.hvsoest.nl

Omslag : W. Routers

Grafische verzorging : Drukkerij Practicum BV, Torenstraat 22a, Soest

Alle rechten voorbehouden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de Historische Vereniging Soest.

OUDE PAASGEBRUIKEN

René Beyest

Onderstaand artikel werd ontvangen van de heer René Beyest, voorzitter van de Heemkundige Kring Aartse-laar (ten zuiden van Antwerpen). Hij nam contact op met onze redactie om in het bezit te komen van een houten paaslamvorm. Ons lid Ria Beijer wist fotomateriaal aan te leveren. Het leek de redactie een goed idee het artikel in haar geheel ook in ons blad te publiceren.

Het is al een paar jaar geleden,¹ maar nu is er terug wat ruimte en tijd om in dit passende jaargetijde weer even een oud paasgebruik, dat ik pas kort geleden leerde kennen, aan te snijden.

Geografisch overstijgt dit artikel echter deze keer van verre het begrip “lokale” heemkunde, omdat het gebruiken betreft algemeen in Vlaanderen en Nederland bekend. We starten dit artikel nochtans met een specifiek (thans verdwenen?) gebruik uit “Eemland”, een verafgelegen streek in de provincie Utrecht, waar de rivier Eem stroomt, die steden aandoet als Amersfoort en Baarn ten noorden van Utrecht. Meer zelfs: omstreeks de jaren zestig zou het enkel en

alleen nog bekend geweest zijn in het Nederlandse Soest, een gemeente van 4645 ha - vier keer zo groot als Aartse-laar - die vandaag een kleine 20.000 woningen en zowat 45.000 inwoners telt.

Paaslammetjes uit het Nederlandse Soest

We lazen het artikel in Jg. IX nr. 4 van het tijdschrift “Neerlands Volksleven” (bloeimaand 1959), blz. 215, onder de titel “*Over klitsavonden, paaslammetjes en nog wat – Paasgebruiken in Eemland*” door E. Heupers geschreven. Verder handelt het tijdschrift, onder redactie van K. Ter Laan en dr. Th.W.R. de Haan, met bijdragen van o.a. P.J. Meertens, H. Stalpaert, en andere prominente volkskundigen over het “Volksleven in de gewesten” n.a.v. het gelijknamige kongres, gehouden te Antwerpen op 21 maart 1959, met sprekers als F. Smekens, R. Foncké, P. de Keyser, A. van Hageland, e.a.

Wat “klitsavonden” zijn gaan we u vandaag niet verklappen, dat houden we tegoed voor een andere keer wanneer we het ooit eens over vastenavondgebruiken zullen hebben, wat in de jaarkrans

¹ René Beyest, *Palmzondag en de Palmpaas*, in HKA Jg. 25/1 (maart 2005), blz. 13/17.

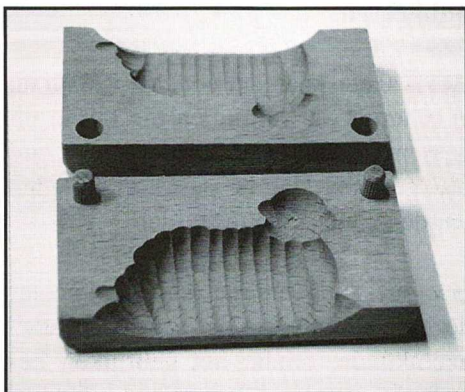
veertig dagen vóór Pasen valt. Vandaag klampen we ons even vast aan het woord “paaslammetjes” en citeren verder de auteur E. Heupers.

Vroeger toen in Soest de boer persoonlijk zijn melk en aanverwante artikelen aan de deur kwam afleveren, was het de gewoonte dat hij met Pasen een paaslammetje van boter ten geschenke gaf aan zijn klanten. Dr. M. de Waal vermeldt dit gebruik in zijn boek “Zuivel, Ei en Honing, door alle eeuwen heen”, doch zegt er niet bij, dat dit op of omstreeks Pasen gebeurde. Op blz. 62 van genoemd boek staat: “Een gulden tijd was het, als de “kalanten” van de boer de “eerste graasde boter”² ten geschenke kregen. Deze goudgele boter werd afgeleverd in de sierlijke vorm van een schaapje, in wiens bek gemeenlijk een bloempje gestoken was.”

Deze paaslammetjes worden gemaakt van boter en hiertoe gebruikt men een oude vorm, bestaande uit twee helften, waarin kunstig een liggend schaapje of lammetje is gesneden. Vooraf wordt de vorm in pekewater gedoopt. Dan legt men een kluit boter tussen de twee geopende helften en perst die dan tegen elkaar. De beide helften worden dan weer opengeklapt en het paaslam is geboren. Het diertje krijgt een rood lintje of een wollen draad om zijn hals en een

palmblaadje in zijn bek en ter weerszijden op de plaats van de oren ook een palmblaadje.

Er zijn nog maar weinig van die oude, met de hand bewerkte vormen over. Iedere boer had wel een paar of meer van die oude vormen. Het was in Soest gewoonte, in de week voorafgaande aan het paasfeest, de schaapjes te maken. De eerste paasdag, na de vroegmis, werd de tafel gedekt en prijken deze aardige botervormen op de dis. Men smeerde er bij voorkeur het krentebrood mee.

Op het ogenblik (n.v.d.r.: men begrijpe in het jaar 1959) zijn er nog maar enkele melk- en zuivelhandelaars in Soest, afkomstig uit boerenfamilies, die de oude vormen nog hebben bewaard en die nu de paaslammetjes in hun winkel etaleren en verkopen. De klant kan ze krijgen van margarine, dan kosten zij

² de “eerste graasde boter”: de eerste boter in de lente, gemaakt nadat de koeien buiten vers gras “gegraasd” hadden, i.p.v. wintervoeder als stro, hooi of voederbiet.

f. 0,25; van onvervalste boerenboter komen ze op f0.60 het stuk.³

Tot zover het citaat over de “paaslammetjes”. We vroegen ons na lezing wel af of onze grootouders zo een gebruik gekend konden hebben. Immers bij mijn weten is bij ons in de Kempen de botervorm, naast de speculaasplank of de bakvorm toch geen onbekende. En velen onder ons hebben hun moeder nog de houten boterspatel of boterlepel zien hanteren, waarmee ’s zondags of bij feestelijke gelegenheden een boterklomp werd “opgesmukt” of waarmee mooie boterkrollen gedraaid werden uit de boterpot. Maar noch J. Weyns (*Volks-huisraad in Vlaanderen*), noch Gabr. Celis (*Volkskundige kalender voor het Vlaamse Land*), noch K. Peeters (*Eigen Aard*), noch Eloy (*Oud landbouwge-reedschap*), noch P. Heyns (*Antieke kalenderprenten*) geven een paaslammetje in die betekenis op. Wel kennen sommigen de boterspatel en/of de boterlepel. En als botervorm komt enkel de boterkom of boterschaal voor, die net als een bakvorm de inhoud een zekere vorm meegaf met bovenop een uitgesneden versiering in reliëf, echter niet speciaal met Pasen maar het jaar rond in gebruik om boter in feestelijke vorm op tafel te presenteren in plaats van een klomp in een kom.

Paaslammetjes zijn vandaag ook nog bekend in Nederland als een gebak met krentenbroodbaxmix, melk, pistachenoten en abrikozen. Zie: <http://www.gratisrecept.nl/recept/-krokantepaaslammetjes.php>

Andere betekenissen van paas-lammetjes

België is niet echt een schapenland. Schapen worden bij ons overwegend gekweekt als bijactiviteit op de boerderij of door “amateurs”. Van eind maart tot midden april is het voor moeder schaap de tijd om te bevallen en elke schapenkweker weet (helaas) maar al te goed dat drachtige ooien de rust van de nacht verkiezen om hun jongen te werpen. Licht het feit dat veel lammeren omstreeks Pasen geboren worden misschien niet mee aan de oorsprong van zekere paaslamgebruiken? En staan paaslammeren juist daarom niet mee symbool voor het terugkerende leven

³ één gulden of f 1,00 was omstreeks de jaren zestig zowat 18,- Belgische frank waard.

(zoals het paasei) of voor de vruchtbaarheid? Texelse schapen zijn stoere beesten die lekker vlees leveren, maar met lammeren wil het wel eens mis gaan. Op hun Waddeneiland smaken de Texelaars licht zoutig wegens grazen op ‘ziltige weiden’(pré salé): “een lam is wat het eet” is een bekend gezegde uit het schapenkwekersmilieu. De pré salé schapen die vanaf februari op de ziltige weiden rond de Mont-Saint-Michel grazen, leveren toplamsvlees uiteraard met een stevig prijskaartje.

Het is – net als het Nederlandse en Belgische lamsvlees – alleen tussen april en november te verkrijgen; de rest is invoer uit Schotland, Nieuw-Zeeland... Tot hun vierde maand zuigen de lammetjes bij hun moeder, daarna trekken ze mee de weide in. Paaslammetjes zijn altijd zuiglammetjes, later op het jaar komen de weidelammeren op tafel. Lamsvlees afkomstig van dieren ouder dan 10 maanden wordt schapenvlees genoemd en heeft een sterke geur en smaak.⁴ Ludo Van Alphen, ex marathonloper, bezit in Berendrecht ten Noorden van Antwerpen een van de grootste schapentstapels van het land. Hij runde de stapel als een eenmanszaak (alleszins tot in 2004) en specialiseerde zich in het bijna verdwenen ras van de Vlaamse kuddeschapen. Ze grazen in het dijkgebied waar ze

bemaaiing overbodig maken. Het paasweekende is voor Ludo Van Alphen het drukste moment van het jaar met een productie van 150 paaslammeren.

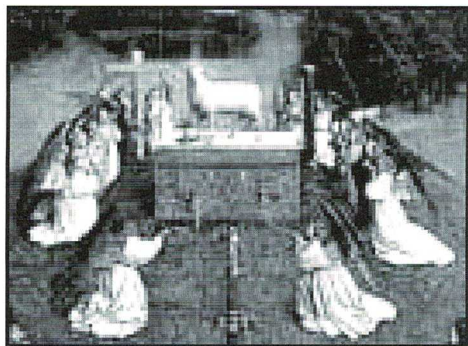
Rituele elementen i.v.m. het paaslam uit religieuze paasfeesten

In het jodendom was het slachten van lammetjes een gebruik met Pesach, een feest dat de uittocht uit Egypte en daarmee de bevrijding uit de slavernij aldaar herdenkt. In de Joodse paasviering neemt het Halleel (spreek uit: Halil) een prominente plaats in. Het is een Hebreeuws woord, dat ‘juichen’, ‘lofzingen’ betekent (ter ere van een koning of van God). Het woord ‘Halleluja’ is hiervan afgeleid. Het Halleel is tevens een groep psalmen die in die tijd bij allerlei plechtigheden, feesten en erediensten gereciteerd werden (voorge dragen).

Bij het Pesach (Hebreeuws) of Pascha (Aramees), begripen die allebei het paasfeest beduiden, werden ze o.m. gezongen tijdens het slachten van de offerlammeren in de tempel in de namiddag. *Maar wat deed Jahweh? Hij ging aan de huizen van de Israëlieten voorbij: hij spaarde hun huizen. Dat was vanwege dat bloed op de deur; bloed van dit lammetje. Wat uiteindelijk hun redding werd: zo goed was Jahweh.*⁵

⁴ http://www.detafelvantine.be/?s_id=12&subid=25&detail=159.

⁵ Jan Paul Spoor, *Hallelujah, psalm 118*, Liturgie volgens Matheus.

Het Lam Gods

(detail uit schilderij van Gebr. Van Eyck)

Elke familie slachtte dan het mooiste paaslam uit de stal, smeerde bloed er van aan de posten van de deur en bereidde het lam om het op paasavond samen in familiekring op te eten. De paasmaalviering (tezelfdertijd ook Sederfeest = feest van het ongedesemd brood) is nog steeds het meest populaire feestdag in het Jodendom; de rituele slachting verdween na het jaar 70. De Christelijke leer nam dit alles over en situeerde Jezus zelf in dit gebeuren als het mooist mogelijke paaslam: het Lam Gods. In het Joodse paasfeest vinden we symbolen van bevrijding, van bevestiging van identiteit, en van een offer waarmee redding en verlossing worden bewerkstelligd. Het is een feest van bloed en brood, en van hoop op een betere toekomst. Hetzelfde geldt voor het Christelijke paasfeest dat als het ware over het Joodse feest is heen gelegd.

Dat in de Islamitische religie eveneens rituele slachtingen van schapenvlees

plaats vinden op het Islamitisch paasfeest is voldoende bekend vanwege de media-aandacht. Ook bij het Griekse paasfeest hoort nog steeds paasmlam aan het spit gebraden.

Na de oorlog verdween langzaamaan de boerenboter en ook het botersmokkelen

Dat boter vroeger op verre na niet zo'n lange tijd kon bewaard blijven als vandaag in de koelkast, is evident. Vandaar wordt het begrijpelijk dat de eerste lenteboter, gemaakt uit koeiemelk van koeien die buiten al frisgroen lentegras gegraasd hadden, een bijzonder lekkere smaak zal gehad hebben in tegenstelling tot de boter, gemaakt uit de melkproductie als gevolg van het droge wintervoeder. Persoonlijk herinner ik me nog "echte boerenboter" gegeten te hebben, die niet in een botervlootje, maar in een kom (in de koele kelder) bewaard werd. Deze boerenboter die we bij de boer aankochten, werd gekocht in een klomp – aan een prijs per gewicht – die in een boterpapier gewikkeld werd.

Deze "boter van den boer" was of werd vermengd met zout om langer te kunnen bewaren. Tot in de zestiger jaren werd er ook veel boter gesmokkeld uit Nederland, waar ze goedkoper was. Stilaan verdween de boerenboter om plaats te ruimen voor de onstuitbare zuivelindustrie met haar kleinere pakjes boter en margarine van een half pond. Nadien gingen we nog een tijdlang boter

aankopen in Nederlandse grenswinkels in beperkte hoeveelheden, omdat de prijs daar lange tijd goedkoper bleef dan bij ons. Met de Benelux verdwenen de invoerrechten, met de BTW verdween de weeldetaks (en het plakken van fiscale zegels) tot tenslotte de Europese Unie de handelsgrenzen helemaal wijddeurs opengooide. Nu puilen de rekken van de supermarkten uit met tientallen diverse soortnamen en merknamen voor boter.

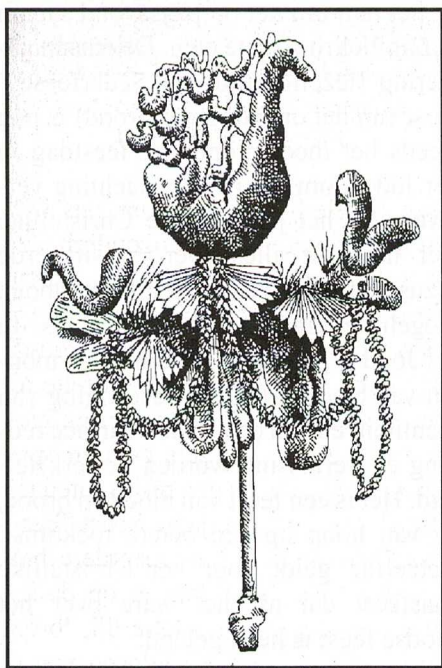
Nog meer nieuws met betrekking tot de palmpaas

In de slotfase haalt het hierboven genoemd artikel uit "Neerlands Volksleven" van 1959 nog een niet te veronachtzamen "meepakkertje" aan in verband met de palmpaas, waarover wij in ons tijdschrift al eerder publiceerden in 2005 (zie voetnota nr. 1). Wij citeren nog even E. Heupers:

Het opsieren van en lopen met een palmpaas was hier tot voor kort geen gebruik meer. Opmerkelijk echter is, dat juist de laatste jaren een opleving van dit gebruik is vast te stellen. Door meerdere bakkers wordt de "haantjespik" (zoals hij hier te Soest wordt genoemd) gebakken. Op palmzondag jongstleden zag ik te Amersfoort en Soest enkele kinderen met een palmpaas lopen. De palmpaas was echter niet meer dan een kruis, voorzien van een sinaasappel en daar bovenop het haantje. Een paar

rode en groene papieren strookjes hingen aan de beide uiteinden van het dwarshout van het kruis. Versiering met lekkernijen, zoals vijgen, rozijn en de rood-wit-blauw gekleurde netjes met paaseitjes van chocolade- of suikerwerk ontbraken.

Dat het gebruik nog leeft c.q. herleefd is en nog steeds de mens iets te zeggen heeft, bleek mij, toen ik op palmzondag een bezoek bracht aan het ziekenhuis "De Lichtenberg" te Amersfoort, waar de verpleegsters het ledikant van een paar patienten met een eenvoudige palmpasen zoals boven omschreven hadden versierd.

Palmpaas uit Rijssen in Overijssel

*Palmpaas uit Borne in Overijssel,
Nederland vóór 1940.*

Deze enkele lijntjes vertellen ons weer een paar interessante bijzonderheden. De auteur geeft duidelijk aan dat het gebruik (destijds in 1959) eigenlijk uitgestorven was en dat het in de late vijftiger jaren van vorige eeuw in feite om een (her)opleving van het gebruik gaat. Moderne erfgoedzorgers zouden spreken van een r.i.t. of “een re-invented tradition”. Dat het haantje, te Soest “haantjespik” genoemd, door meerdere bakkers gebakken werd kan er op duiden dat deze banketbakkers letterlijk “brood zagen in” het doen heropleven van de aankoop van een palmpaas door uit

koek- of brooddeeg gebakken haantjes te verkopen omstreeks Palmzondag. Deze bontversierde palmpaasjes werden mee in de kerk genomen om mee te worden gewijd op palmzondag. Voor en na de mis paradeerden de kinderen er mee langs de straten. Thuis kregen de kinderen uiteraard het snoepgoed. Diverse auteurs als Ton de Joode, André Ver Elst, Cornelia Catharina van de Graft, Jozef Vinck e.a. bevestigen dat het gebruik een tot kinderspel geworden uitloper is van Germaanse vruchtbaarheids-rituelen. Voor nog meer details herleest u best het artikel over Palmzondag en de Palmpaas, verschenen in ons tijdschrift Jg.25/1 (maart 2005), blz. 13/ 17.

Het past hier evenwel om dieper in te gaan op het feit van de “heropleving” van dit volksgebruik n.a.v. pas gelezen elementen uit de Nederlandse volkskundige literatuur. Zo lazen we van de hand van J. E. de Haas in het tijdschrift “Toeristen Kampioen” van de Kon. Ned. Toeristenbond ANWB, 10e Jg. nr. 3 van maart 1947, op blz. 36/37 over de palmpaas het volgende:

*Het meest verspreide Paasch-gebruik is waarschijnlijk wel **het lopen met de Palmpaasch** op Palmzondag. In Gelderland, Drente en Overijssel kent men dit gebruik het meest, maar ook in de andere provincies houden de kinderen hun ommegangen met de kleurige Palm-*

paasch. Een palmpaasch is een stok waarop een horizontaal of verticaal rad van brood; één of meer broodhaantjes bekronen het geheel, en er komen verder sinaasappelen, krakelingen en palmgroen en papieren bloemen en wimpels aan te pas. Verschillende vereenigingen, folkloristen en belangstellenden uit onderwijskringen hebben in de laatste jaren voor den oorlog op veel plaatsen dit ook al verdwijnend feest doen herleven, zoodat men lang niet overal meer van een ononderbroken traditie kan spreken. Door den ernst der tijden zijn vele van de besproken feestelijkheden in de oorlogsjaren geheel of gedeeltelijk achterwege gebleven, of kwamen, als ze doorgingen, maar half tot hun recht. Het was moeilijk om honderden kinderen aan een palmpaasch met broodhaantjes, sinaasappelen en andere lekkernijen te helpen...

Ook deze auteur stelt zeer duidelijk dat het om een “re-invented tradition” gaat van kort voor 1940, die door de oorlogsomstandigheden opnieuw tanend was geworden in 1947. Deze heropleving is vast deels een gevolg van het baanbrekend werk op dit vlak van dr. C. Cath. Van de Graft die in 1938 te Utrecht in de reeks “Folkloristische Studies” een (derde!) boek uitgaf over dit onderwerp, getiteld “Palmzondag”. Hierin behandelt deze auteur uitvoerig de palm-

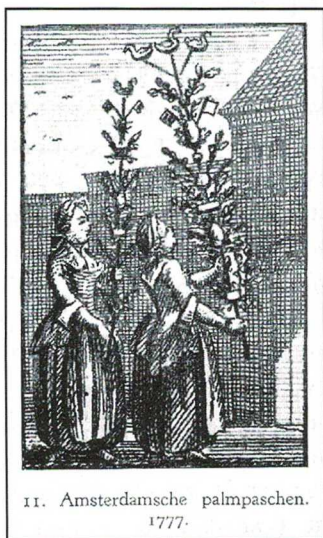
processies en de diverse palmpaasvormen (met circa 25 verschillende afbeeldingen van een palmpaas uit diverse regio's). Zij leert ons in de eerste zin van dit boek dat er reeds in 1906 een eerste Nederlandse palmpaas-tentoonstelling gehouden werd te Utrecht (met maar liefst zo'n 150 exemplaren) en motiveert deze tentoonstelling met de verrassende mededeling dat toen al *het rondragen van de palmpaasch een verdwijnend volksgebruik was*. Wat volledig terecht bleek, want twintig jaar later was dit gebruik in Nederland met ruim een derde deel ingekrompen.

Oude vermeldingen en afbeeldingen van een palmpaas

Het is genoegzaam bekend dat tengevolge van de Reformatie in Nederland heel wat Roomskatholieke gebruiken verboden werden. Zo leert een keure uit het dorp Uitgeest van 1635 ons dat het verboden was om *op Palm-sondagh of daer omtrent te mogen lopen singen met Palm of diergelijcke groente⁷ langhs de wegen*. Dezelfde keure verbiedt overigens ook de gebruiken op St. Jan (*kroonen van Groen ofte andersindts gemaect ende opgehangen*), op St. Maarten (*met gene lichten te mogen lopen door het Dorp ende langhs de wegen*) op Sinksen (*geene Pingster-bloemen te mogen omdragen of daer meede mogen omgaen ende singen*) op straf van zes

⁷ groente: met *groente* wordt hier “groensel” of groene siertakken bedoeld.

stuivers die de ouders voor hun kinderen dienden te betalen. In 1769 wordt het (dan effectief terug in zwang zijnde) volksgebruik beschreven als *Paaschpalmen of lange stokjes, met Palm versierd, waar aan Krentebrooden, Appels, Haanepikken, Goude Vlaggetjes, Goudpapieren Bloemen enz. gestoken zyn*. En onder de Franse overheersing (in Nederland: “de Bataafsche Republiek”) is er opnieuw een verbod tegen alle uitingen van religie: *...een oranje papier vlagje van een zogenaamde palmpaas ter tafel gebracht zijnde...* waarvoor de vrouw in kwestie *eene sterke Repremende* krijgt. De oudste afbeeldingen komen voor in de tweede helft van de 18e E.

11. Amsterdamsche palmpaschen.
1777.

De afgedrukte afbeelding op de volgende bladzijde uit 1777 werd onderschreven met volgend versje:

*Ach! Zie die Lieve Kinders lopen,
Kijk, elk heeft een Palm-paas,
Hoor zij eens op Palmzondag hopen,
Die d'grootste heeft die is baas.*

Een 19d'eeuws versje luidt als volgt:

*Gepalmde Paaschens Stoksieraaden
Met Vygen, Koek en Ei gelaaden,
Gekroond met een gebakken Haan,
Zyn Kinderen ten vreugdeteken,
Dat, nu de Vasten is geweken,
Men 't Feest van Paasch zal vieren gaan*

Afbeeldingen uit de 19e E. gaven wij reeds mee in ons vorig artikel in HKA Jg. 25/1. (zie: blz. 14 en 16 aldaar). Maar wat herinnert ons nu in dit gebruik nog aan de feitelijke oorsprong ervan? Gaat het hier over een puur kerkelijke traditie of schuilt hierin opnieuw een verkerstend Germaans vruchtbaarheidsritueel zoals sommigen beweren? Is er verwantschap met de palm- of ezelprocessies uit de Middeleeuwen? Ommegangen met groene takken, door kinderen die de lentezegen brengen, treft men in heel Europa aan.⁸ Het ontarddde uiteindelijk in bedelarij.

⁸ de auteur C.C. van de Graft verwijst hier naar: W. Mannhardt, *Antike Wald- und Feldkulte aus Nordeuropäischer Überlieferung erläutert*, (Wald- und Feldkulte Bd. II, 2 Aufl. besorgt von W. Heuschkel, Berlin, 1905, 8° Kap. IV: Erntemai.

Wat moeten we verstaan onder een “palmpaas”

De benaming “palm” voor het versierende groen van de palmpaas herinnert aan de palmprocessies, waarbij de deelnemers eveneens groene palmladeren of groene twijgen in de hand droegen of “groensel” uitstrooiden op de weg waar de stoet langskwam. De drie eieren, die men elkaar op Palmzondag gaf, waren gewoonlijk gekleurd: een paars voor Palmzondag, een zwart voor Goede Vrijdag en een wit voor Pasen. In principe bedoelt men met “palm” ook in Nederland de buxuspalm (*buxus sempervivens*) die het traditionele groen leverde voor de palmwijding en de palmpaas. Maar – zoals overigens te zien op bijgaande afbeeldingen – behielp men zich (bij gebrek aan buxuspalm of uit overlevering?) ook met dennetakken of taxus (in Gelderland en de Twentse Achterhoek) of ook soms hulst (in Harderwijk) of bosbes (in Hengelo). Zij hebben allemaal gemeen dat ze doorlevend groen blijven. Ondermeer van daaruit ontstond de nevengeachte dat het geloof in de magische kracht van het jonge voorjaarsgroen (of “altijd-groene”) teruggrijpt tot de Germaanse religie, gebaseerd op de oer- en natuurelementen. Ook het afschillen van de stam of draagstok grijpt terug op een oeroud volksgeloof dat zegt dat zich onder de bast kwade geesten verborgen konden houden: éénmaal geschild was het gevaar geweken. Bij een aantal palmpasen

vinden we ring- of spiraalvormige afschillingen terug of papieromwindingen in rood, wit en blauw. Soms is de palmpaasstok zwaar verdicht met palmgroen: in Roermond spreekt men zelfs van een “palmebessem” (palmbezem) en in Oldenzaal deed de palmpaasstok met aangebonden palmtakken na Palmzondag inderdaad dienst als bezem. Het “palmen van de velden” treft men zowel bij Rooms-katholieke als bij Protestantse boeren aan. De palmpaas is ook bekend in Duitsland, Zwitserland en Oostenrijk. C.C. Van de Graft beweert in 1938 zelfs dat men de palmpaas veel minder in het Katholieke zuiden van Nederland dan in het overwegend Protestantse Noorden aantreft. In België is de palmpaas onbekend, meende zij. Maar dat laatste durven wij met stelligheid tegenspreken. Hoewel de ons bekende palmpaaslopen uit Borgerhout (voor en na W.O. II) mogelijk wel als een re-invented tradition te beschouwen zijn, kende ook Guido Gezelle het gebruik, dat hij al in zijn “Loquela” uit 1907 in kleurig dialect Palmesteert noemt. Het tijdschrift “Toerisme” van de VTB geeft in 1941 klare uitleg over de viering van Palmzondag te Hoogstraten met een palm. Bijzonder raak en interessant is hier de vermelding dat de Spaanse appelsien in oorlogstijd wel eens vervangen werd door een doodgewone Kempische aardappel.⁹ André Ver Elst merkte nog palmpasen op in Tienen en Hoegaarden in zijn

“Folkloristische Tijdspiegel voor België” uit 1962. Verder noemen de Vlaamse folkloristen Jozef Vinck en Pol Heyns ditzelfde gebruik: *een haantje op een stokken of een haantje op een spaantjen*. Ook dit haantje was ruw afgewerkt uit gewoon brooddeeg en stond op een stokje, maar het had een echt pluimpje in zijn staart. Zij verbinden dit gebruik echter eerder aan de mei- of zomergraaf dan wel aan Palmzondag.

Iets meer over de diversiteit van de opsmuk

Dit Vlaamse *haantje op een stokken* behoorde tot de kleinste en eenvoudigste soorten: een broodvogeltje, met een paar palmtakjes geprikt in kop en staart (of een echt pluimpje in de staart), rondgedragen op een stokje. De Meppelse haan is het grootste model: de dikke stok is circa 140 cm. hoog en de haan heeft in horizontale richting een doormeter van circa 50 cm. Ook in Alkmaar en Grouw kennen ze zulke grote (en tezelfdertijd ook brede) palmpasen. Het type palmpaas met lange stok waarop lekkernijen gestoken werden treft men aan in Noordholland, Friesland en Utrecht.

Er zijn nog andere tekens – vooral in de rijkelijk versierde soorten – die verwijzen naar voorchristelijke gebruiken: o.a. de krakelingen, die vaak de vorm heb-

*Afbeelding van een palmpaas (19e E.)
[illustratie van Anke Verstegen].*

ben van een wiel of rad, dat verwant is aan het zonnerad van de Germanen. De achtvormige krakelingen, in Friesland een rouwgebak dat daar in de 20ste eeuw nog gegeten werd bij begrafenissen, zou oorspronkelijk een gebak geweest zijn uit de vastentijd. Het verband uitleggen tussen de palmpaas en de meiboom is nogal omslachtig en hier daarom te plaatsrovend, maar we kunnen afronden met de woorden van onze geciteerde schrijfster die tot volgend besluit komt: de palmpaas is een meiboom in miniatuur. Wat o.m. tot uiting komt uit de opsmuk, verwant aan die van de meiboom: slingers van rozijnen,

⁹ In W.O. I was het trouwens een tijdlang verboden meel te gebruiken voor het bakken van palmpasen wegens de rantsoenering van het brood met als gevolg het uitdelen van broodbonnen

papieren rozen, vlaggetjes in glacé papier, lekkernijen als sinaasappels of paradijsappels, vijgen, stukjes peperkoek, krentebroodjes...

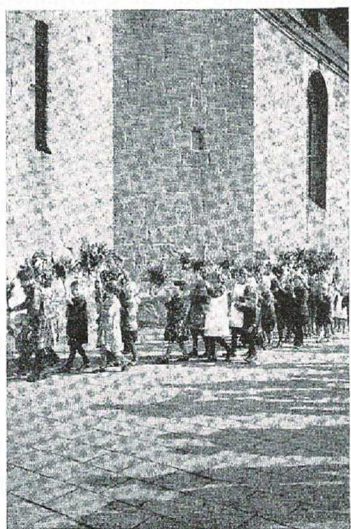
De palmpaasloop

Dat onze eerstgenoemde auteur, E. Heupers, in Soest eveneens spreekt van *het opsieren van en lopen met een palmpaas* doet ons vermoeden dat deze auteur ook weet heeft van de oude “palmpaaslopen”, maar we twijfelen sterk dat dit in 1959 nog in stoetvorm gebeurde, want hij deelt verder mee dat hij slechts *enkele kinderen met een palmpaas zag lopen*, waarmee hij klaarblijkelijk duidde op enkele solitaire gevallen in het straatbeeld. Toch schreven we al eerder in ons tijdschrift dat er

niet alleen in Vlaanderen maar ook in Nederland, o.a. in Utrecht (vlakbij Soest!), palmprocessies bekend waren. Destijds was Jenny Guisson onze bron; zij publiceerde onder de titel “*Palm, Palmzondag en de Palmpaas*” in 2003 een artikel in Heemkundig Handboekje van de Antwerpse regio (het tijdschrift van Gitschotelbuurschap vzw te Borgerhout) Jg 51/1.

De gezamenlijke optocht met palmpaschen, waarbij geld of lekkers langs de huizen werd opgehaald, werd meer dan een eeuw geleden nog vrij algemeen gehouden in Nederland en kwam omstreeks 1906 o.m. nog voor in Oldebroek, Denekamp, Schiermonnikoog en in een aantal Drentse dorpjes. Behalve in Drente trok men toen niet meer huis aan huis rond. Bij zo’n palmpaasoptocht (waarvan hierbij een afbeelding genomen op palmzondag te Denekamp bij het binnengaan in de kerk) liepen de kinderen twee aan twee en droegen zo fier als een vaandeldrager de palmpaas voor zich uit. Onafgebroken werd daarbij het meest bekende palmpaasliedje (of een variatie ervan) gezongen:

*Palm, palm-paschen,
Eikoerei,
Over eenenzondag,
Dan hebben wij een ei,
Eén ei is geen ei,
Twee ei is een half ei,
Drie ei is een Paaschei!*

13. Palmzondag te Denekamp.

Vanwege dit zingen mochten deze optochten alleen voor of na de kerkdienst worden gehouden. In 1938 blijken de ommegangen, die in de 19e eeuw vrij algemeen voorkwamen, een zeldzaamheid te zijn. Op zijn best verenigen de kinderen zich nog buurtsgewijs in kleine groepjes, schrijft de auteur van "Palmzondag". Verenigingen en particulieren deden hun best om het gebruik in het interbellum te doen heropleven. Maar door het inrichten van wedstrijden voor de grootste en de mooiste palmpaas ontstond wedijver om de uitgelooftde prijs te behalen, wat totaal in tegenstrijd was met de familiale traditie, die er in bestond een kunstwerk te maken, waaraan het hele gezin samen de beste krachten wijdde. Evenmin brachten georganiseerde palmpaasoptochten de

verwachte verbreiding van het tanende volksgebruik. Volwassenen gingen meelopen in de stoet en de talrijke gezongen palmpaasliedjes dienden plaats te maken voor fanfaremuziek in militaire pas.

Bij een volgende gelegenheid kunnen we misschien onze gegevens kwijt over de onvermoede verscheidenheid aan kinderbedelliedjes met betrekking tot *het lopen met de palmpaasch*.

Ondertussen kunt u uw kennis, uw ervaringen of bevindingen op dit vlak steeds kwijt op ons redactieadres. We trachten ze mee te verwerken in mogelijk weer een nieuwe aanvulling op oude paasgebruiken, volgend jaar omstreeks dezelfde periode. ■

GERAADPLEEGDE BRONNEN:

IN HOOFDZAAK (GROTENDEELS OOK DE ILLUSTRATIES) UIT:

- DR. CORNELIA CATHARINA VAN DE GRAFT, PALMZONDAG, IN DE REEKS "FOLKLORISTISCHE STUDIES", UTRECHT 1938, 88 BLZ.

DAARNAAST OOK UIT:

- E. HEUPERS, OVER KLITSAVONDEN, PAASLAMMETJES EN NOG WAT – PAASGEBRUIKEN IN EEMLAND, IN "NEERLANDS VOLKSLEVEN" JG. IX NR. 4 (BLOEI-MAAND 1959), BLZ. 213/215
- JOZEF WEYNS, VOLKSHUISRAAD IN VLAANDEREN, 4 DLN., BEERZEL 1974, HERDRUK 1999
- E.H. GABR. CELIS, VOLKSKUNDIGE KALENDER VOOR HET VLAAMSE LAND, GENT 1923, HERDRUK 1990
- PROF. DR. K.C. PEETERS, EIGEN AARD, ANTWERPEN 1980 (5E UITGAVE), BLZ; 310 E.V.
- GUIDO GEZELLE, LOQUELA, AMSTERDAM 1907, BLZ. 377
- POL HEYNS, ANTIEKE KALENDERPRENTEN, DF KEURREEKS NR. 34, LEUVEN 1945, BLZ. 73/92
- RENÉ BEYST, PALMZONDAG EN DE PALMPAAS, IN TS. "HEEMKRING AARTSELAAR" JG. 25/1 (MAART 2005), BLZ. 13/17

- RENÉ BEYST, EEN NIEUWE BIJDRAGE OVER OUDE PAASGEBRUIKEN, IN TS. "HEEMKRING AARTSELAAR" JG. 20/1 (MART 2000), BLZ. 41/43
- JENNY GUISSON, PALM, PALMZONDAG EN DE PALMPAAS, IN HEEMKUNDIG HANDBOEKJE VAN DE ANTWERPSE REGIO (HET TIJDSCHRIFT VAN GITSCHOTELBUURSCAP VZW TE BORGERHOUT) JG 51/1
- MAURITS BILCKE, FOLKLORE TE HOOGSTRATEN, IN "TOERISME", JG. 20 NR. 4-16/2/1941, BLZ. 116,
- ANDRÉ VER ELST, FOLKLORISTISCHE TIJDSPIEGEL VOOR BELGIË, BRUSSEL 1962, BLZ. 52
- TON DE JOODE, FOLKLORE IN HET DAGELIJKS LEVEN, ALPHEN A/D RIJN 1977, BLZ. 22
- JOZEF VINCK, EIGENAARDIGE GEBRUIKEN, GEWOONTEN EN LIEDEREN..., GENT Z.J., BLZ. 46/47
- J.E. DE HAAS, HET PAASCHFEEST IN ONS VOLKSLEVEN, IN "TOERISTEN KAMPIOEN" VAN DE KON. NED. TOERISTENBOND ANWB, 10E JG. NR. 3 VAN MAART 1947, OP BLZ. 36/37
- VOOR ENKELE GERAADPLEEGDE ENKELE INTERNET-SITES: ZIE DE VOETNOTA'S.
- MET DANK AAN WIM DE KAM, VZ. VAN DE HISTORISCHE VERENIGING SOEST EN AAN MEVR. BEIJERSTOUTENBURG

STALENHOEF, VAN DE “NIEUWE OUDERMAN” UIT 1560 TOT DE ‘NIEUWE’ GILDEKONING NU.

Ton Hartman m.m.v. werkgroep genealogie

Inleiding

Onderlaatst mochten we op de maandelijkse bijeenkomst van de werkgroep genealogie die iedere tweede donderdag van de maand gehouden wordt bijzonder bezoek verwelkomen. Nu waren we al een beetje gewend aan de Koninklijke Sferen in onze vergaderambiance in het Museum Oud Soest en dat werd nu dus bekroond met een koninklijk bezoek. Onze regerend gildekoning, dhr. Piet Stalenhoef was met zijn broer Wim als secondant op zoek naar hun vroegste familiegeschiedenis. Zoals bij de echte koninklijke familie ook het geval is werd door anderen al het nodige gespit om fraaie maar ook minder fraaie zaken voor het voetlicht te brengen.

De voormalige “werkgroep Eemland” heeft al veel gegevens bij elkaar gebracht en uitgewerkt. Voor trouwe lezers van dit blad zal de naam Stalenhoef geen onbekende naam zijn, een van de vroegere gastschrijvers was dhr. Gerard Staalenhoef. Hij heeft ook een artikel aan de familie Stalenhoef gewijd. Een complete genealogie van de familie Stalenhoef past zeker niet in dit blad, op de website van ons werk-

groep lid Dick van Fulpen staan al ongeveer 200 personen met de naam Stalenhoef. U kunt dit nazoeken op www.dickvanfulpen.com. Daarom wordt er met grote stappen door de geschiedenis heen gewandeld en hier en daar wat opmerkelijke feiten of soms ook nog hypothesen opgerakeld. Als rode draad staat de stamreeks van Piet Stalenhoef centraal, alle voorvaderen krijgen een alinea toebedeeld. Ook is er enige aandacht voor de connectie van de familie Stalenhoef met het Sint Aegten oftewel het Groot Gaesbeeker Gilde.

De oudste generaties

De naam Stalenhoef werd pas in de 18e eeuw als achternaam gevoerd, wel kunnen we via patroniem verschillende generaties verder terug vinden. Als aartsvader van de familie Stalenhoef wordt door de voormalige werkgroep Eemland en ook door de huidige werkgroep genealogie van onze vereniging **Aart** aangehouden. Natuurlijk had ook Aart een vader maar het is nog niet duidelijk wie die vader zou kunnen wezen.

Aart zelf is gevonden door de doodeenvoudige vermelding van het patroniem bij zijn zoon Ysac Aartsz. In 1560 werd deze Ysac Aartsz. genoemd als nieuwe ouderman van het Gaesbeker gilde. We mogen aannemen dat hij toen tussen de 20 en 60 jaar oud geweest zal zijn, dat betekent dat hij geboren zal zijn tussen 1500 en 1540. De gebroeders Jan H.M. en Jos G.M. Hilhorst hebben een lijvig naslagwerk "Soest, Hees en De Birk" geschreven, in de bijlagen hebben ze een lijst van leden van het gerecht tussen 1350 en 1600 opgenomen.

Stel dat vader Aart lid van de schepenbank geweest is dan zou dat logischerwijs ook in de periode 1500 tot pakweg 1550 geweest zijn. In de genoemde bijlage vinden we de volgende personen met de eerste naam Aart; Aart Rutgerszn in 1521, 1527, 1529, 1542 en 1544, Aart Ruigen ook in 1521, Aart Aartszn in 1531, Aart Gerrits in 1541, 1543, 1544 en 1547. Voorwaar een bijna onmogelijke opgave om daar de juiste vader bij te vinden, zeker ook omdat bij Aart Aartszn er weer een extra generatie uitgezocht dient te worden.

Volgens de eerder genoemde heren Hilhorst behoort Aart Rutgerszn tot de familie Hilhorst. Maar ook Aart Aartszn en Aart Gerrits zouden heel goed mogelijk tot de familie Hilhorst kunnen behoren. In het laatste kwart van de 15e eeuw waren Aart Hilhorst en Gerrit Hilhorst schepenen van Soest volgens dezelfde bron. Hier reageerde onze gast dhr. Piet

Stalenhoef heel enthousiast: "maar dan is mijn vrouw Ria Hilhorst ook nog familie van mij". Nu zal er in de 12 generaties terug wel vaker een familieband gevonden worden tussen deze twee Soesder families. Tegenwoordig zou met DNA onderzoek kunnen aangetoond worden of de familie Stalenhoef rechtstreeks van de familie Hilhorst afstamt. Een chromosoom is daarbij van eminent belang namelijk het Y-chromosoom. Deze vererft van vader op zoon en verandert daarbij nauwelijks. Dus als er bij een mannelijke telg uit de families Stalenhoef en Hilhorst een duur onderzoek gedaan wordt weten we of de familie Stalenhoef van de Hilhorsten zou afstammen. Dit is theoretisch mooi bedacht maar stel dat er in de meer dan 12 generaties een 'vreemde' man is opgedoken, bij welke familie is dat dan gebeurd? En, wat ook best mogelijk kan wezen, dat deze 'vreemde' man juist van de andere familie was. Dan zijn alle conclusies weer twijfelachtig! Dit hoeft niet verband te houden met overspel, zeker in de oudste generaties wordt wel eens de 'achternaam' van de vrouw meegenomen, soms erkent een tweede echtgenoot de kinderen uit het eerste huwelijk of gebruikt een weduwe het patroniem van de overleden man.

Ysac Aartsz

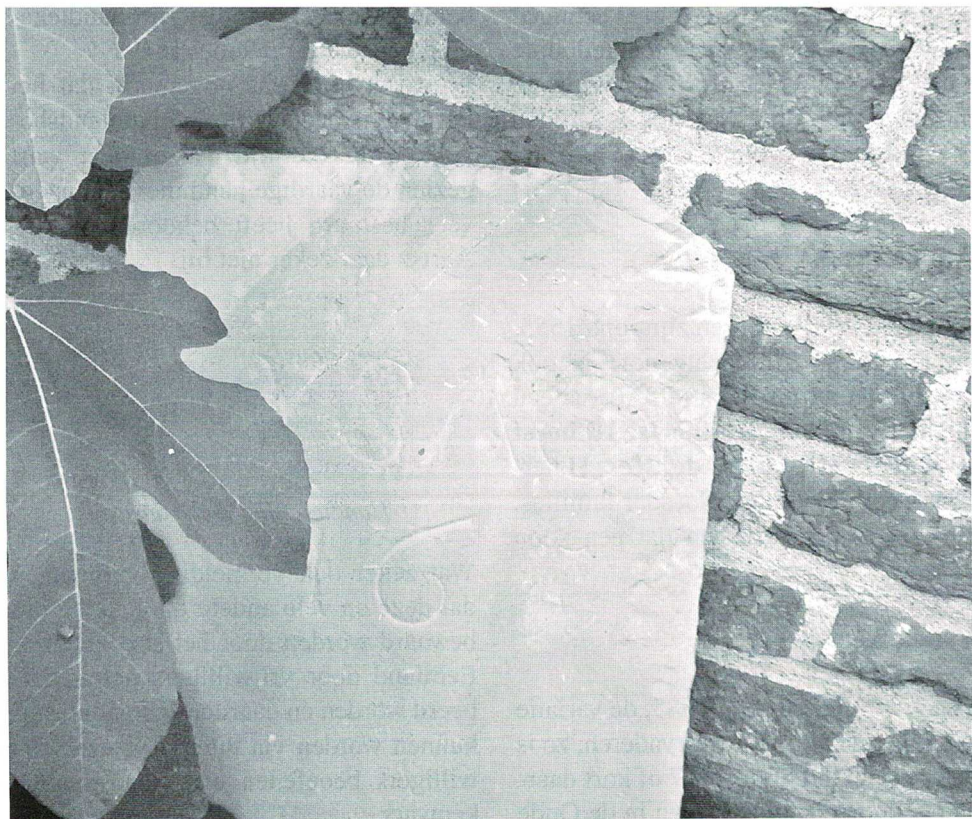
Ysac zal geboren zijn rond 1520, nu was de naam Isaak een veel minder vaak

voorkomende naam in Soest dan Aart, dus is ook naar die naam gezocht in de schepenenlijst. Daar kwam maar eenmaal deze naam tevoorschijn en wel: Izaak Gerrits in 1440 en 1442. Misschien is er wel een familieband via moederszijde.

Voor zover bekend is heeft hij geen deel uitgemaakt van het dorpsbestuur. Samen met zijn broer Gerrit Aartsz wordt hij beleend door de Sint Paulus abdij met een stuk veenland in het

Heezerveen. Ook wordt hij genoemd als nieuwe ouderman van het Sint Aegtengilde in 1560. Nu was het in die tijd de gewoonte dat officiële documenten gezegeld werden. In was werd het familiewapen afgedrukt, Ysac Aartsz had geen familiewapen en ook geen zegel, hij heeft dan ook gebeden – toenmalig gangbaar woord voor verzoeken – of Gerrit Hilhorst wilde zegelen.

Buiten de Oude Kerk van Soest bevindt zich een grafsteen met de inscriptie

YSAC 16**, de twee sterretjes staan ook voor cijfers maar zijn zodanig beschadigd dat er geen jaartal van te maken is. Een mogelijke hypothese is dat de steen bij een verbouwing in de 17e eeuw naar buiten is gebracht en daar tot voor kort rondgezworven heeft. Als Ysac Aartz een krasse knar geweest is zou de steen aan hem toebehoord kunnen hebben. U zult tegenwerpen dat vroeger de gemiddelde leeftijd van de mensen veel lager was. Inderdaad was dat zo, maar dat werd veroorzaakt door de grote kindersterfte. Als men eenmaal volwassen was had men een redelijke kans om oud te worden, vrouwen moesten dan nog wel het kraambled overleven. We vervolgen met zijn zoon Aart Ysacsz.

Aart Ysacsz

Aart Ysacsz zal geboren zijn rond 1555, de naam van zijn echtgenote is ook bekend; **Martina Peterse**. Zij was een dochter van **Peter Huijbertse Hilhorst** en **Hilletje Gijsbertse de Beer**. U herkent weer de oeroude Soesder families. Het zal u niet verbazen dat een zoon genaamd is Ysack Aertsz.

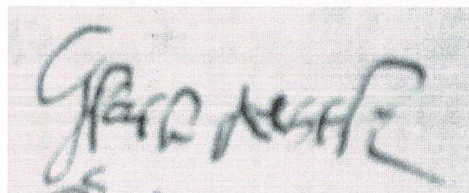
Ysack Aertsz

Ysack is geboren rond 1585, de variatie is kleiner dan bij zijn voorvaderen, zo is ook bekend dat hij in 1667 of kort daarna overleden is en begraven in de Oude

Kerk van Soest. Zijn grafsteen met naam is nog duidelijk zichtbaar gelegen in het achterste gedeelte van deze kerk. Hij was landbouwer en herbergier in het pand "De Posthoorn" naast de Oude Kerk. Ysack is tweemaal getrouwd geweest, zijn tweede vrouw was Anna Gijsbertse Natter. Het huwelijk is op 17 mei 1640 gesloten te Soest. Voor zover bekend is uit dit huwelijk een zoon geboren, Jacob Isaaksz.

Net als verschillende vroede voorvaderen was Ysack ook lid van de schepensbank van Soest, getuige zijn handtekening gedateerd op 9 mei 1649.

Er wordt wel eens opgemerkt dat het grootste gedeelte van de plattelandsbevolking in die tijd analfabeet was, gezien de vaardige hand die de ganzenveer bestuurd heeft behoorde Ysaeck Aertsz daar zeker niet bij.

Handtekening ysaec aartsz.

Wat zeker ook vermelding verdient is dat deze en vele andere oude akten die bewaard worden door het streekarchief Eemland door vrijwilligers getranscribeerd worden en daardoor geraadpleegd kunnen worden via internet. Deze vrijwilligers beoefenen een waar monnikenwerk.

Jacob Isaakz

Van Jacob Isaakz wordt geschat dat hij rond 1640 geboren is. Zijn keuze van de trouwdag lijkt wel een vooruitziende blik geweest te zijn als link naar deze 'koninklijke' familie, hij trouwde namelijk op 30 april 1665 met **Rijckgen Henricx (van 't Klooster)** (ca. 1640-voor 1686). Zij was geboren en getogen op de boerderij "'t Klooster" dus was het een meisje uit de buurt. Ook was hij lid en bode van het meermalen genoemde St. Aegtengilde. In 1685 en 1696 wordt hij beide keren vermeld met twee personen, bij het eerste jaartal hoort bovengenoemde Rijckgen. Jacob Isaakz hertrouwt in 1686 met de weduwe Grietje Everts Hilhorst. Jacob overlijdt in 1710. Volgens Gérard Derks, die het huisgeld en haardstedegeld (vroegere varianten van de 'onroerende zaakbelasting') van verschillende jaren uitgezocht heeft zijn ze hun loopbaan ook nog in De Posthoorn begonnen. Als echte 'verbrede' landbouw combineerden ze de boerderij met de herberg. Later betrekken ze de boerderij "Groenendaal" gelegen aan het "Korteind" (nu Ferdinand Huijcklaan). Bekend is dat ze minstens drie zonen krijgen; Isaak volgt in de volgende alinea. Hendrik Jacob Isaaksz de oude, overleed omstreeks 1700. Zijn enige zoon Peter Hendriks, overleed ongehuwd. **Hendrik Jacob Isaaksz de jonge** blijft op de boerderij Groenendaal en wordt daarom vaak aangeduid als

Hendrik Jacobse Groenendaal, ook zijn kinderen krijgen min of meer de achternaam Groenendaal. Alleen de dochters krijgen nageslacht en zodoende is de naam verdwenen.

Isaak Jacobse

Isaak Jacobse is geboren in 1665 of 1666 en overleden op 17 september 1744, hij trouwde in 1700 met **Maria Claase Schouten**. Uit dit huwelijk is voor zover bekend een dochter geboren op 23 september 1701 genaamd **Aleida**. Na het overlijden van Maria (ook Aleida was al overleden) hertrouwde Isaak in 1723 met **Marritje Gijsbert Bouter**, uit dit huwelijk zijn nog zeven kinderen geboren.

Isaak had ook een functie in het gerecht; hij was verschillende jaren schepen en buurmeester. Omdat in dit verhaal de verbindingen met het Groot Gaesbeeker Gilde centraal staan wordt hier weer vermeld dat in 1728 Isaak ook weer ouderman van dit gilde was, net als zijn betovergrootvader.

Volgens het eerder genoemde haardstedegeld woonde Isaak Jacobse in 1703 nog aan het Korteind (nu Ferd. Huijcklaan) maar niet in het huis van zijn vader. Tussen 1703 en 1708 zijn ze verhuisd naar de Gustalenhoef, waarover in de volgende alinea meer.

De oudste zoon **Jacob** (1725-1799) was landbouwer te Soest, op de boerderij Groenendaal.

In het boek van E. Heupers; "De gilden van Soest" vinden we de volgende gebeurtenis waarbij Jacob betrokken is: net als zijn vader is hij ook ouderman bij het schuttersgilde, dankzij een dorpsrel weten we iets meer. In vroegere tijden had het gilde ook een gildehuis met natuurlijk wat grond erom heen. Op 30 september 1795 begonnen ineens enkele gildebroeders in de tuin van de buurman te zagen, hakken en te rooien. Volgens Jacob (die toen ouderman was) behoorde deze grond bij het gildehuis en had deze buurman het wederrechtelijk tot zijn bezit verklaard. In 1796 was het probleem nog niet opgelost, de buurman schreef een brief aan de municipaliteit (gemeentebestuur) en beklagde zich over dat gilde. Waarschijnlijk zal onze beheerder van het archief in Soest; Joop Piekema, deze brief wel tevorschijn kunnen toveren, aangevuld met de weergegevens van die dag.

De tweede zoon **Gijsbert** (ca. 1730-1790) is naar Eemnes vertrokken en heeft daar een boerenbedrijf gehad. Gijsbert heeft misschien wel voor de grootste verspreiding van de naam Stalenhoef gezorgd, daar heeft hij dan zelf wel het voorbeeld van gegeven, bij zijn drie vrouwen heeft hij 19 gedoopte kinderen verwekt. Vanuit Eemnes zijn zijn zoons naar Alkmaar, Muiden en Amsterdam vertrokken, een kleinzoon is weer naar Soesterberg gekomen. De derde zoon van Isaak; **Peter Isaakse** (1733-1814) bleef in de buurt, hij

betrok de boerderij naast het ouderlijk huis. Op deze boerderij; nu Birkstraat 123 en meer bekend als de kaasboerderij "De Staelenhoef" begon hij zijn landbouwbedrijf. Peter trouwde **Gijsbertje Stoutenburg**, zij kregen elf kinderen.

Van dochter **Peetertie** en zoon **Ricardus** is nagenoeg niets bekend, vermoedelijk zijn zij jong gestorven. Hun jongste dochter **Maria** is geboren in 1739, vader Isaak was toen al minstens 73 jaar oud. Maria trouwde voor de eerste keer met **Teunis Meeus van de Wetering** en ging op "Hogerhorst" in Hoogland wonen, deze boerderij is gelegen tegenover de Kleine Melm. Hun zoon **Meeus** was de grootvader van aartsbisschop Mgr. Van de Wetering. Twee jaar na haar eerste huwelijk stond ze weer voor het altaar om met **Johannes van 't Klooster** te trouwen. Samen kregen ze nog negen kinderen maar van één is maar nageslacht bekend (waarschijnlijk zijn alle andere kinderen als zuigeling overleden), deze is wel de stamvader van de talrijke Van 't Kloosters van Hoogland.

Volgens de ongeschreven regels in de landbouw mocht de jongste zoon Hendrik het ouderlijke bedrijf overnemen en deze komt u later tegen.

Isaak Jacobse en ook zijn kinderen gebruikte de naam Stalenhoef niet altijd, op officiële stukken wordt tot ca. 1800 soms alleen patroniem vermeld. Daarentegen werden de zonen; Jacob,

Peter en Hendrik van Isaak Jacobse bij hun huwelijk (respectievelijk in 1749, 1763 en 1771) alle drie al met hun familienaam vermeld! Op de officiële kieslijst 1803 – waar de draagkrachtige burgers op vermeld zijn – staat R.J. Stalenhoef vermeld, deze Rijk Jacobse had notabene nooit op de Gustalenhoef gewoond. Terwijl de in de Birkst wonende Peter Izakken en Izak Hendriksen nog onder patroniem vermeld worden, de laatste woonde en werkte toen nog op de Gustalenhoef.

De variaties van spelling van de naam Stalenhoef zijn erg willekeurig, zelfs bij dezelfde persoon. Zo kwamen we Staalenhoef, Stalenhoeff en zelfs Staalhoef tegen.

Toen vier jaar na het overlijden van Isaak Jacobse de boedelscheiding plaatsvond was er een indrukwekkende lijst van bezittingen; samengevat was er drie en een halve boerderij in bezit, 67 ha landerijen en nog wat aandelen in een woonhuis.

Boerderij “Gustalenhoef”

In de late middeleeuwen was de familie Staal in Soest niet onbemiddeld, een simpele gedachtengang zou kunnen wezen dat deze hoeve aan de familie Staal toebehoord zou hebben en dat daaraan de naam ontleend is. Voor deze hypothese is geen bewijsmateriaal.

Mogelijk heeft deze boerderij ook tot het kloostergoed Mariënhof gehoord.

De eerste akte die bekend is komt uit 1708 en betreft de huur van een hofstede genaamd “Gustalenhoef” door Isaak Jacobse. Hij huurde deze hofstede van Hillebrant Bentes, een niet onbemiddelde Amsterdammer. Deze overleed in datzelfde jaar en zijn moeder was de erfgenaam. Zij, Brigitta Geelvinck was geboren in 1652 en mogelijk na haar overlijden kon Isaak Jacobse in 1722 de boerderij kopen. De opeenvolgende generaties Stalenhoef die de boerderij beheren tot 1907 worden later behandeld. Het huidige adres is Birkstraat 119. In het verleden en ook nu nog is er wel verwarring welke boerderij nu de Gustalenhoef was, de boerderij op Birkstraat 119 of 123. Dat deze boerderijen door elkaar gehaald werden heeft verschillende oorzaken: de boerderijen zijn ongeveer tegelijkertijd in het bezit van Isaak Jacobse ‘Stalenhoef’ gekomen en allebei verschillende generaties in de familie gebleven, ook had de andere boerderij op een gegeven moment de naam “Klein Geer Stalenhoef”. Ook Piet en Wim Stalenhoef hadden wel eens gehoord dat een van hun voorvaderen op “De Staelenhoef” geboerd had, dit klopt ook maar dit was een voorvader via de vrouwelijke lijn.

Of het huidige hoofdgebouw nog uit de 18e eeuw stamt is twijfelachtig, in het begin van de 19e eeuw werden gepleisterde gevels populair. Gericht zoeken naar bijvoorbeeld een brand in de archieven voor 1850 is bijna onmogelijk.

De Notaris

JOHs.KNOPPERS

te Amersfoort zal op DONDERDAG 6 JUNI 1907, 's avonds 5 uur, in de herberg „De Gouden Ploeg” bewoond door de wed. KAMERBEEK te Soest

publiek verkoopen:

Ten verzoeken van de erven van Wed. P. STALENHOEF e.s.

In de Gemeente SOEST.

Perceel 1.

De Kapitale

Boerenhofstede

in DE BIRKT, plaatselijk gemerkt B. 97, bestaande in woonhuis met achterhuis, waarin stalling voor 22 koeien en 3 paarden, bakhuis, karnhuis met karnmolen, twee schuren, koehok, 3 vijfroedenbergen, tuinboomgaard en uitmuntend **wei- en hooiland** aan den Amsterdamschen straatweg en strekkende tot

den Zwartenvweg, groot 4.00.30 H.A.

Perceel 2.

Bouwland en Hakhout

tegenover perceel 1 aan den Amsterdamschenstraatweg, groot $\pm$ 3.85.00 H.A.

Perceel 3.

EIKENHAKBOSCH

gelegen achter perceel 2 bij de duinen, groot $\pm$ 60 aren.

Perceel 4.

Uitmuntend Wei- en Hooiland

tusschen den Zwartenvweg en den Oosterspoorweg achter perc. 1, groot 1.37.00 H.A.

Perceel 5.

Uitmuntend Hooiland

(Maatland) achter perc. 4 strekkende van den spoorweg tot aan de rivier „De Eem”, groot 4.94.50 H.A.

Perceelen 6 en 7.

Uitmuntend Wei- en Hooiland

met daaropstaand koehok aan den

Amsterdamschenstraatweg genaamd „Het Nieuweland” en strekkende tot den Zwartenvweg, te zamen groot 5.31.50 H.A.

Perceel 8.

Bouwland

daartegenover achter de boerderij van P. Hofslot, groot 0.34.10 H.A.

Perceel 9.

Bouwland en Hakhout

in het Vosseveld nabij den Amsterdamschenstraatweg, groot 1.85.60 H.A. Het bouwland is mondeling verhuurd voor 130 's jaars.

Perceelen 10 en 11.

Bouwland en Hakhout

aan den Amsterdamschenstraatweg nabij „Birkhoven” naast „Het Eerste Erf”, te zamen groot 3.51.12 H.A.

Perceel 12.

Uitmuntend Hooiland

(Maatland) aan de rivier de Eem genaamd „De Tollemaat”, groot 3.64.14 H.A., gelegen tegen de eigendommen van nu wijlen Mevr. Cock Blomhoff.

Advertentie in "De Eemlander" van 25 mei 1907, op de percelen 10 en 11 werd later de boerderij van Peter en Margriet Stalenhoef-Boog gebouwd.

lijk, als er wat gevonden wordt is het vaak een toevalstreffer. Zoals ook bij de andere oorspronkelijke boerderijen aan de Birkstraat lagen de landerijen tot aan de rivier „De Eem” weliswaar onderbroken door de P. v.d. Breemerweg maar door de grote bocht in de Eem behoorde de kavel van de Gustalenhoef wel tot de langste. Ook de Gustalenhoef had bouwland aan de overzijde van de Birkstraat.

Na bijna 200 jaar bewoning door de familie Stalenhoef komt deze „kapitale boerenhofstede” onder de hamer. Op donderdag 6 juni 1907 's avonds om 5 uur in „De Gouden Ploeg” verkopen de erven van wed. P. Stalenhoef de boerderij. Bij de boerderij behoorde

toen 29,5 hectare land, voorwaar geen kleine boerderij. De boerderij en verschillende percelen werden gekocht door de familie Lam, drie generaties boerden daar, rond 1992 verkocht de familie het onderhands aan de familie Wantenaar.

Hendrick Isaaksz. Stalenhoef

Hendrikus is gedoopt op 15 juni 1735 te Soest en ook aldaar overleden op 6 maart 1803. Hij trouwde met Margaretha (Grietje) Janse Bieshaar uit Eemnes. Om het idyllisch te schrijven schonk zij twaalf kinderen het leven, zes zonen en zes dochters. Opvallend is wel dat er maar liefst elf kinderen vol-

wassen geworden zijn. Hendrik heeft het niet meegemaakt maar over de schoonzoons zou hij tevreden kunnen zijn. **Maria** (1774-1841) trouwde de weduwnaar **Cornelis Gijsbertsz Schimmel** (hij was gedoopt in Amsterdam) en gingen boeren op het voornoemde Hoogerhorst. **Gijsje** (1775-1845) trouwde eerst met **Gijsbert Gijsbertsz. Hoefsloot** en later met de weduwnaar **Jacob Janse Nagel**, allebei uit Eemnes waar ze gewoond heeft. **Aaltje** (1778-1862) trouwde Cornelis Toonen van den Hoeven maar was binnen vier jaar alweer weduwe. Cornelia (1782-1847) bleef dicht in de buurt van haar ouderlijk huis wonen op de boerderij "Hinlopen". Ze trouwde **Peter Gerritse van Hofslot** en alle nu levende personen met de namen Van Hofslot en Wantenaar stammen van dit echtpaar af. **Nelletje** (1788-1875) was de vrouw van de "Gouden Tientjesboer"; **Pieter Janse Hilhorst**, ook hun nageslacht is talrijk. Ook Nelletje kon gemakkelijk even bij haar moeder aanwippen, eerst was ze buurvrouw van haar zus Cornelia, later woonde ze op "het Derde Erf" eveneens in de Birtk gelegen.

Wijmpje (1790-1867) trouwde met de halfbroer van haar zwager; Geurt Janse Hilhorst, zij vertrokken naar de boerderij "Groot Steenbeek" te Asschat onder Leusden, later zijn ze teruggekeerd naar Soest en wel naar "Jonkershofstede" aan het Kerkpad te Soest.

De oudste zoon Isaak (1772-1845) begon zijn carrière als landbouwer op "Het Eerste Erf" (nu Birkstraat 139), volgens dominee J.J. Bos huurde hij deze boerderij met bijbehorende landerijen vanaf 1804 tot en met kerstmis 1816, daarna trok hij naar Stoutenburg maar besloot zijn leven als landbouwer in de Birtk. Jan (1777-1830 te Hoogland) was in 1813 boerenknecht in Soest, later was hij ook nog bijenhouder, hij bleef ongehuwd. **Rijk** (1780-1816) moest na het overlijden van zijn vader de boerderij beheren, ook hij bleef ongehuwd. Dan waren er twee zoontjes Gerrit, de eerste was al overleden zodat de volgende weer **Gerrit** (1786-1856 te Hoogland) als roepnaam kreeg. Gerrit zijn eerste twee dochters zijn nog in Soest geboren maar toen is het jonge gezin verhuisd naar Ouder Amstel. Ook hier weer werd de jongste zoon de boer op de ouderlijke boerderij; Cornelius welke hierna beschreven wordt.

Cornelius Hendriksz. Stalenhoef

Cornelius (1793-1875) was misschien wel gewend om leentjebuur te spelen, en van het een kwam het ander, bij zijn oom Peter Isaakse op de boerderij naast hun werkte de kleindochter **Jannetje Rijkse Stalenhoef** (1799-1873) als dienstmeid. De vermelding vinden we op de inwonerslijst 1813 welke uitgelopen is door Dick van Fulpen. Jannetje was pas veertien jaar toen ze al voor

dag en nacht in Soest was. Ze zijn wel gehuwd in Eemnes op 15 mei 1818. Bij een enkele genealogie wordt hier oversgeschakeld op de vrouwelijke lijn, zo wordt een extra generatie verkregen maar het gevaar dreigt dat het verkeerd gelezen kan worden. Een niet al te alerte lezer zal soms vermoeden dat er sprake is van een ongehuwde moeder of een niet erkend kind. In dit geval is hier duidelijk geen sprake van. Ook Cornelius is bestuurslid van het Gaesbeeker Gilde geweest, in 1825 wordt hij als Raad genoemd.

Dit echtpaar kreeg negen kinderen, drie dochters zorgden voor nageslacht. Grietje trouwde Teunis Kuijer en verhuisde naar Hoogland, Gijsje trouwde Cornelis van den Breemer en verhuisde naar Rijsenburg (bij Driebergen) en Rijkje, deze trouwde met de kleermaker Jan van den Deijssel en bleef in Soest wonen. De jongste twee kinderen waren zonen, er werd een boerderij bijgebouwd voor aan de weg (nu Birkstraat 121). Het automatisme dat de jongste zoon het ouderlijke bedrijf overnam was hier eerst niet van toepassing. Mogelijk is een reden geweest dat **Hend** veel later trouwde dan Peter. Peter betrok dus eerst de nieuwe boerderij en na het overlijden van de ouders is er bij de boedelscheiding lootje getrokken. Het lot besliste dat de broers moesten omruilen en verhuisde ze met de hele inventaris. Hend (1832-1913) werd ter onderscheid met andere Hendrik Stalenhoef wel "Hend

de Boebel" genoemd. Gemakshalve werd de boerderij ook wel met die bijnaam aangeduid. Hend en Maria Kok kregen twee dochters die volwassen werden en trouwden; **Rijkje** (1878-1947) trouwde in 1905 met Arie Tolboom uit Hoogland, de bruiloft werd in de Birkst gevierd en er werden mooie foto's gemaakt. Maar de achtergrond op de foto's lijkt verdacht veel op de boerderij Gustalenhoef, was daar meer ruimte dat daar naartoe uitgeweken is?

Johanna Stalenhoef (1884-1923) bleef wel in de buurt, ze trouwde met Toon Hilhorst, hij was een kleinzoon van Anthonie Hilhorst en woonde op "De Stalenhoef". Daarmee kwam boerderij "De Boebel" ook bij de familie Hilhorst.

Peter Stalenhoef (Corneliuszoon)

Het wordt een beetje eentonig maar ook Peter (1833-1890) vond zijn bruid in de buurt en ook zij was weer familie. Van de vier grootouders van hun kinderen heetten er drie Stalenhoef. Peter trouwde met **Geertje Kok** (1839-1906), voor haar huwelijk wonende op de boerderij "Graswijk". Haar moeder was **Antje Rijkse Stalenhoef**. Voor dit huwelijk was ook weer pauselijke dispensatie nodig. Dit huwelijk werd bekroond met een kinderrijk gezin, alleen de oudste Jan (1875-1880) mocht niet oud worden. Dochter Johanna (1870-1943) trouwde met Gijsbert Schimmel; zij gingen aan de Koninginnenlaan wonen.

Hend Stalenhoef en Maria Kok en hun drie dochters Aaltje, Rijkje en Jans voor hun boerderij (nu Birkstraat 121). Foto Collectie Gérard Derks.

Cornelis (1866-1929) trouwde met Anna van den Breemer (haar moeder was alweer een Stalenhoef; Rijkje Isaakse), ze gingen boeren in Leusden. Zij overleed aan de Spaanse griep die toen in Europa zijn tol eiste. Twee dochters trouwden met twee broers Hilhorst (zonen van Piet van Riek) en een daarvan kwam weer in Soest wonen, namelijk Richarda Maria (1896-1968). Zij trouwde met Willem Hilhorst van de "Maalderij".

Anthonijs (1868-1929 Soest) trouwde Margaretha Vonk.

Gerrit (1869-1939) is vrijgezel gebleven, over zijn loopbaan is weinig be-

kend, wat bekend is weer weinig positief. Vrijwel zeker is hij op 19 september 1908 failliet verklaard, ene G. Stalenhoef was een brandstoffenhandelaar wonende te Soest die het financieel niet meer redde. Bij de verkoping van de ouderlijke boerderij "Gustalenhoef" was als zijn beroep vermeld 'handelaar in brandstoffen'. Nu was hij zeker niet de enige die in zulke moeilijke omstandigheden verzeild raakte, ook notaris A.N.J. Vos, een katholieke Amersfoortse notaris die ook in Soest een uitgebreide klantenkring bezat was in geldelijke problemen geraakt. Zou de familie Stalenhoef hier

ook hinder van ondervonden hebben?

De voormalige werkgroep Eemland heeft bij Gerrit aangetekend; zwerver en de volgende bijnamen genoteerd; Gart de patser en Toon kievit. Zouden we aan een 'Swiebertje' achtige figuur moeten denken? Na het debacle met de brandstoffen is Gerrit naar Ubbergen vertrokken. In 1917 kwam hij terug naar Amersfoort en nam zijn intrek in Hellestraat 24. Mogelijk heeft hij daar een andere 'ex-notabele' Soester ontmoet, ook Jacob van Sprakelaar stond ingeschreven op dat adres. Over het droeve lot van Jacob van Sprakelaar heeft Joop Piekema al een indringend artikel geschreven in dit blad. Van Jacob is bekend dat hij nogal vaak 'in de olie' was, zou Gerrit dit als voormalig brandstoffenhandelaar dat ook geweest zijn? Bij zijn overlijden was hij woonachtig te Amersfoort en was zijn beroep koopman, hij is in Hilversum overleden.

Hendrik (1872-1910) trouwde met Maria Oremus en zij konden de boerderij "De Krommert" (nu P. v.d. Bremerweg 9) pachten, daarnaast was hij veekoopman. Albert Kuijer had deze boerderij gebouwd voor zijn kleinzoon Hannes van den Breemer maar deze was nog te jong om te beginnen. Hendrik is plotseling overleden in Hoorn.

Rijk (1873-1928) begon ook aan de "Zwarteweg", de toenmalige naam voor de P.v.d.Bremerweg. Hij bouwde een boerderij op land wat in vroegere tijden

tot boerderij "Het Derde Erf" toebehoord had. Bij een latere verkoop van deze boerderij vond de notaris/makelaar dat de naam ook wel op die boerderij van toepassing was. Er zijn signalen dat het hem daar niet helemaal voor de wind ging. In 1908 trouwde hij **Wilhelmina Roeten** en ging op haar ouderlijke boerderij aan de Nieuweweg verder met het landbouwbedrijf. In de crisisjaren ging Rijk en zijn vrouw naar een verjaardag van zwager Willem Roest, deze was nogal laconiek over een mogelijk bankroet van zijn expeditiebedrijf. Rijk stond persoonlijk borg voor Willem en was zodanig geschrokken van de consequenties dat hij bij thuiskomst fatale hartproblemen kreeg, hij overleed dezelfde nacht, zijn vrouw met tien nog jonge kinderen achterlatend. Deze overlevering is nagelaten door een van de dochters.

Jan (1875-1931) begon als aannemer, hij ontmoette **Maria Kamerbeek** (1883-1929) en nam de herberg "De Gouden Ploeg" van zijn schoonouders over. Ten tijde van de verkoop van de Gustalenhoef in 1907 zullen Jan Stalenhoef en zijn vrouw ongetwijfeld volop meegeholpen hebben in het koffiehuis maar op dat moment stond het nog op naam van schoonmoeder wed. Kamerbeek. Wanneer Jan het aannemersbedrijf beëindigd heeft is niet bekend maar hij bleef op zoek naar nieuwe uitdagingen; samen met compagnon Voskuilen startte hij een autobusonderneming. Voor dagtochtjes kon natuurlijk opge-

stapt worden bij “De Gouden Ploeg”. Volgens Heupers in zijn boek “De gilden van Soest” was het ook de thuisbasis voor het Groot Gaesbeker gilde, in 1927 werd er voor het laatst geteerd in dit café.

De zoons Piet en Ries taptten nog menig biertje in het café tot de sluiting van dit jarenlang beeldbepalende pand.

Peter wordt hieronder beschreven.

Tenslotte **Antonius Isaac** (1880-1950), hij trouwde met Lucia Hilhorst en ging als landbouwer aan de Laanstraat wonen en werken. Deze boerderij droeg eerst de naam “Luciahoeve” als eerbetoon aan haar familie. Bedrijfsopvolger zoon Piet kreeg één dochter; Lucia. Toen deze op 16 jarige leeftijd overleed was de herinnering aan de naam Lucia te pijnlijk geworden en werd de inmiddels verdwenen boerderij “Antonushoeve” genoemd.

Peter en Geertje Stalenhoef worden beschouwd als de laatste ‘Stalenhoef’ bewoners die op de Gustalenhoef boerden, hun kinderen-erfgenamen verkochten dus in 1907 de boerderij en landerijen. Op de veiling waren ze wel volop actief met inzetten.

Opmerkelijk is het bidprentje van Peter Stalenhoef, er zijn twee varianten van het tekstgedeelte, bij de ene is de naam van de echtgenote niet vermeld! Is het toeval dat de Historische Vereniging in het bezit is van een mogelijke misdruk of zijn beide exemplaren in ruimere mate verspreid?

P. Stalenhoef

Peter Stalenhoef (Peterszoon)

Peter (1877-1935) trouwde Antonia Margaretha (Margriet) Boog (1884-1939), zij was geboren te Amsterdam. Na hun huwelijk vestigden ze zich eerst in Amersfoort. Peter had samen met Cornelis op de verkoping in 1907 een groot stuk grond gekocht uit de ouderlijke boedel. Hij heeft daar een boerderij gebouwd aan het eind van de Birkstraat (nu genaamd “De Birkse Hoek” Birkstraat 149) en vestigde zich daar rond 1912. Veelvuldig werd en

wordt gedacht dat dit stuk van de Birkstraat al tot Amersfoort behoort, wel de weg en fietspaden en bermen maar de huizen en tuinen zijn sinds mensenheugenis Soesder grondgebied, ruim twee eeuwen geleden viel dit gebied onder het gerecht "Isselt". In het begin van de 19e eeuw werd dit gebied bij Soest gevoegd. Volgens de regels van het Groot Gaesbeeker gilde kunnen alleen geboren en getogen Soesters lid worden, voor de oudste zoon van dit echtpaar zou dit een beletsel kunnen wezen. Maar de jongere zonen waren dus wel in Soest geboren en konden dus zonder problemen lid van het schuttersgilde worden. Het is nu even niet bekend welke maar een van deze zonen reageerde nogal kort door de bocht met: 'ja maar wil ik dat wel'.

Toen de weduwe Margriet Stalenhoef-Boog op 5 februari 1939 overleed – vader Peter was al in 1935 overleden – werd de boedelscheiding snel afgewerkt, op 14 april 1939 werd er een veiling gehouden in "De Valk" in Amersfoort. De boerderij en alle landerijen werden verkocht en de nog thuiswonende kinderen werden bij de oudere kinderen ondergebracht. De jongste dochter Trix was pas 12 jaar, haar oudste zus; Geertje was al 3 jaar weduwe en moeder van 4 kinderen.

De vorige generaties Stalenhoef hebben zich voornamelijk bezig gehouden met de productie van melk, deze generatie legde zich steeds meer toe op de ver-

werking en het vermarkten van de melk. Ook hier weer een groot gezin; zeven dochters en vijf zoons, de oudste zoon Pieter Willem is begonnen als melkslijter maar werd later directeur bij de "Amersfortia", de melkverwerkende fabriek in Amersfoort die ook bijna alle melk uit Soest verwerkte. Willem en Antonius worden hierna behandeld, Cornelis was chauffeur bij Henk van Asch en ging bij broer Willem inwonen. Tonia trouwde met Piet Majoor; zij hadden in Soesterberg een bakkerij. De andere kinderen zijn niet in Soest gebleven. Een van de kinderen, Jan, zag onbegrensde mogelijkheden en emigreerde naar Canada, in stijl van de familie werd hij directeur van een kaasfabriek. Ook Trix emigreerde, maar dan wel naar een ander werelddeel; Australië. Van dit gezin is zij nog de enige die in leven is.

Willem Stalenhoef

Willem (1915-1995) vond zijn echtgenote niet echt ver van zijn ouderlijk huis: Marij van Rossenberg (1913-1987) woonde verderop in Isselt in de boerderij "De Platluis". Na hun trouwen begonnen ze een melkslijterij aan de Burg. Grothestraat 25, genaamd; Melkinrichting "De Volharding". Ze kregen zes kinderen in gelijke verdeling waaronder dus Piet en Wim Stalenhoef, de broers die iets meer wilden weten over de familiegeschiedenis.

Postuum eerbetoon voor Antonius Stalenhoef

Deze wandeling door de familie Stalenhoef wordt besloten met een postuum eerbetoon aan Antonius Stalenhoef (1920-1945) die zijn leven gaf voor volk en vaderland. Anton ging net als meerdere familieleden in de zuivelhandel, hij werd melkslijter in Amersfoort of Hoogland. Tijdens de Tweede wereldoorlog raakte hij betrokken bij het verzet. Over de daden die hij daar verricht heeft en bij welke organisaties hij betrokken was is weinig bekend, mogelijk komt dat ook omdat hij gelijktijdig met enkele kompanen gesneuveld is. Aan het einde van de oorlog was Anton met vijf anderen bij een boerderijtje in het buurtschap Liendert, gelegen op de grens van Amersfoort en Hoogland. Dit gebied was nog in Duitse handen maar de Canadezen waren in aantocht. Volgens het boek van J.L. Bloemhof "Amersfoort '40-'45" opende de verzetsgroep te vroeg het vuur en sneuvelen er vijf verzetstrijders en twee Duitsers onmiddellijk. De zesde, Piet Rubens, wist zwaargewond te ontkomen en vluchtte richting Soest en werd daar alsnog doodgeschoten. Als represaille werden nog vier omwonenden voor de ogen van hun nabestaanden geëxecuteerd. Volgens de overlevering in de familie Stalenhoef was er verraad in het spel. Dit laatste is zeer waarschijnlijk; het feit dat Piet Rubens achtervolgd

werd duidt erop dat ze hem hoe dan ook wilden aanhouden. Als de verzetsgroep een duidelijke aanval gepland had dan hadden ze de omwonenden wel gewaarschuwd om te vluchten. De naam van Antonius Stalenhoef prijkt wel op het monument voor gevallen ten gevolge van de Tweede Wereldoorlog dat in Hoogland staat opgesteld. Door vermelding in dit tijdschrift hopen we dat ook in Soest waardering voor zijn inzet zal blijven bestaan.

*Anton Stalenhoef (1920-1945)
Foto collectie familie Stalenhoef*

Tot slot

Tegenwoordig is het vrij gemakkelijk om krantenartikelen op te zoeken via internet en computer. De verwachting was dat er in de jaren na de Tweede wereldoorlog zeker wel het een en ander over de bovengenoemde Antonius Stalenhoef in de kranten gevonden zou worden. Maar nee, het waren de jaren van wederopbouw, er werd weinig teruggekeken. Wel verscheen bij het intikken van de naam Stalenhoef bijna elke week weer hoe de heren Stalenhoef in de verschillende horecagelegenheden 'm weer geraakt hadden, dit betreft niet het drankgebruik maar de prestaties op het biljartlaken. Zou het agrarisch verleden van de familie van invloed geweest zijn op de vaardigheid met de keu?

De meest succesvolle biljartende Stalenhoef was wel Ries (caféhouder De Gouden Ploeg) maar ook zijn broers Co (slager) en Piet (ook caféhouder De Gouden Ploeg) speelden hun partij goed mee. Adriaan Stalenhoef wordt wel omschreven als de lachende waard van Zonneheuvel, verlies of winst, hij bleef er vrolijk onder. Nu is Adriaan in rechte mannelijke lijn pas familie na zes generaties maar via andere lijnen was het een achterneef van de bovengenoemde drie broers.

Piet Stalenhoef

Hierbij is er een eind gekomen aan de stamreeks van de huidige gildekoning Piet Stalenhoef. Over zijn leven en dat van onze generatie moet maar een volgende generatie het verhaal schrijven. Als de tradities van koningschieten en geslachtsnaamgeving nog twee generaties volgehouden wordt dan heeft broer Wim een kleinzoon die de eer van de familie hoog kan houden. Deze stamhouder in spe is de 14e generatie Stalenhoef.

Dank voor een ieder die informatie geleverd heeft, foto's beschikbaar gesteld, of anderszins meegedacht heeft. Speciale dank gaat uit naar Piet en Wim Stalenhoef voor hun hulp bij de jongere generaties, Reinier Hilhorst en Gérard Derks voor de oudere generaties. Er is getracht om de bronvermelding in de tekst te verwerken, mocht u vragen, opmerkingen of aanvullingen hebben dan kunt u die natuurlijk kwijt bij de auteur. ■

BIDPRENTJE GIJSBERT HILHORST⁷

Van de redactie.

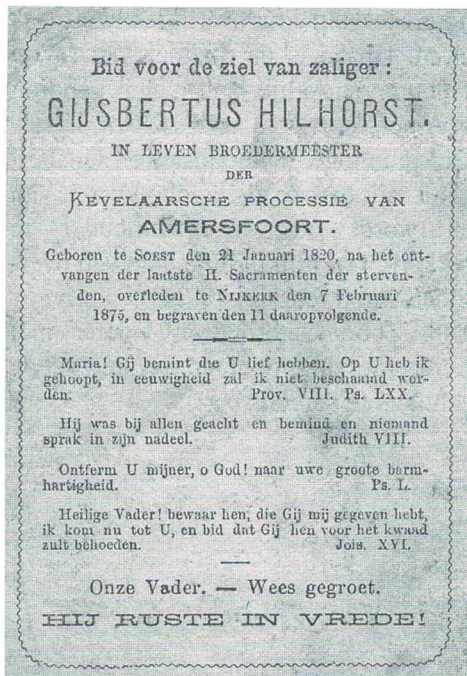
In een verzameling bidprentjes, die de Historische Vereniging kortgeleden ontving, was er een uit 1875.

De overledene, Gijsbertus Hilhorst is geboren in Soest en overleden in Nijkerk. Het bidprentje vermeldt slechts zijn naam en zijn vrijwilligerswerk als broedermeester van de processie naar Kevelaar.

Gijsbert(us) Hilhorst wordt op 28 januari 1820 in Soest geboren als zoon van Peter Hilhorst (alias de Gouden Tientjesboer) en Petronella Stalenhoef.¹⁰ Zijn vader is landbouwer.

Als Gijsbert 26 is, trouwt hij op 30 april 1846 in Hoogland, met Teunisje Kuijer.¹¹ Teunisje is een dochter van Aart (Arnoldus) Kuijer en Maria Albertse Steenkamer.

Teunisje en Gijsbert verhuizen naar Nijkerk. Gijsbert is daar landbouwer. Zij krijgen negen kinderen: Piet, Gerard, Arnold, Maria, Nel, Jan, Greet (overleden 3 weken na haar geboorte), Antoon en Greet.¹²

Bidprentje Gijsbert Hilhorst.

Het echtpaar is ruim 22 jaar getrouwd als Teunisje op 21 juni 1868 in Nijkerk overlijdt. Zij is dan 45 jaar oud. Als plaats van overlijden wordt in de akte vermeld: Slichtenhorst.¹³

¹⁰ Soest: Register van geboorten 1820 nr 8.

¹¹ Amersfoort: Register van huwelijken 1846 nr 6.

¹² Nijkerk: Register van overlijden 1868 nr 93.

¹³ Slichtenhorst is een buurtschap in Nijkerk en bestaat uit één straat, de Slichtenhorsterweg.

Gijsbert blijft niet lang weduwnaar want op 12 november 1873 (her)trouwt hij in Nijkerk met Dirkje Tolboom, die enkele jaren daarvoor haar man Johannes Henricus Messing door overlijden heeft verloren. Dirkje is de dochter van Jacob Tolboom en Aaltje Jansen en is geboren in Amersfoort op 3 april 1817.¹⁴

Dirkje is logementhoudster en Gijsbert geeft zijn beroep als landbouwer er aan en wordt ook logementhouder in Nijkerk. Dat blijkt uit de akte van overlijden van 8 februari 1875.¹⁵

(Nb. Zoon Gerard trouwt later met Leida Messing, dochter van de tweede echtgenote van Gijsbert).

Gijsbert is broedermeester van de Amersfoortse processie naar Kevelaer.

Kevelaer is nog steeds een bekend bedevaartsoord. De stad speelde een bijzondere rol voor de Nederlandse katholieken in het protestante noorden waar alle katholieke geloofsuitingen verboden waren. Zij konden in Kevelaer in het openbaar hun geloof uitoefenen, want in het koninkrijk Pruisen bestond godsdienstvrijheid. ■

¹⁴ Amersfoort: Register van geboorten 1817 nr 106.

¹⁵ Nijkerk: Register van overlijden 1875 nr 23.

erleggen, te weten:

	: de heer J. van der Putten,	06-27030981
	: de heer W. Routers,	035-6010169
	routers@wanadoo.nl	
edenis	: de heer W.P. de Kam,	035-5880048
	wim.de.kam@wolmail.nl	
ijke		
issie	: de heer H. Gerth,	035-6016635
ud Soest	: de heer W.P. de Kam,	035-5880048
	wim.de.kam@wolmail.nl	

jaar € 20,- voor leden in Nederland
 € 25,- voor leden in het buitenland
 € 35,- voor het bedrijfsleven

€ 33,- voor het bedrijfsleven
op rekeningnummer 3599.02.235

evenementen op rekeningnummer 3159 91 720

: Verkrijgbaar bij de secretaris.

Leden	€ 2,50
Niet-leden	€ 5,00

DE VOORJAARSNUMMER 2008

n	Blz.
“nieuwe ouderman” uit 1560 tot de ‘nieuwe’ gildekoning nu	3
Hilhorst	15
	31

